

OTAŅĶU ETNOGRĀFISKAIS ANSAMBLIS

Ciemā lēcu
ķekatās

Ciemā lēcu ķekātās

OTAŅŅU ETNOGRĀFISKAIS ANSAMBLIS

Nīcas kultūrtelpa, 2022

Solveiga Kūlaine, Sandijs Kūlainis, Emīlija Kūlaine, Katrīna Kūlaine,
Vineta Jušķevica, Maira Klāsēna, Ilga Prenclava, Ilga Skābarde,
Dārta Vucena, Lelde Jagmina

Aranžēja: Otaņņu etnogrāfiskais ansamblis

Ieraksts: Studija “Lauska”

Skaņu režisors: Kaspars Bārbals

Dizains: Mikus Čavarts

Projekta finansētājs:

VALSTS
KULTŪRKAPITĀLA FONDS

Projekta īstenotājs:

1. Ai, nama māmīna, dar' duretīnas	1:43
2. Paskatiesi, saimeniece, kādas košas ķekatin's	1:31
3. Ai, nama māmīna, tav' jaukumīnu.....	1:19
4. Kavājat īlenus, kavājat suseķļus.....	2:16
5. Ne gaļas labadi ķekatās lēcu.....	1:55
6. Ai, ciema tēvīni, tav' slinku puišu	1:45
7. Šņaukā māte, šņaukā meita.....	1:26
8. Ciemā lēcu ķekatās.....	1:04
9. Maksājati, saimenieki, manu košu dziedājum'	1:14
10. Kā, ciemīni, izbrūvēji tādu saldu alutīnu	2:07
11. Trīs gadus gulēju avota malā.....	1:14
12. Projām lēkšu, nepalikšu.....	2:14

ķekatas – masku gājiens Nīcas un Otaņķu pagastos no mājas uz māju ar apdziedāšanos un dažādam izdarībām, parasti februārī; mājas gari, kas ir mirušo senči.

ķekatnieki – vietējie iedzīvotāji, kuri maskojoties ievēro principu – ačgārni, otrādi, greizi un svešādi. Piemēram, kažoks apvērsts uz otru pusi, kurš tievs, tas pieliek vēderu, kurš taisns, tas saliecas līks. Seja aizsegta vai nosmērēta ar ogli. Rokā kadiķis, kas izrotāts ar zvārguļiem kā arī lietu simboliem, ko jaunajā saimnieciskajā gadā vēlas sev piesaistīt.

Līdz ķekatām vajagot saēst visu gaļu, un ja nevar visu saēst, tad var vēl palikt tikai tik daudz, kā var zobos saturēt; bet ja paliek vairāk, tad tas jādzen laukā no mājas, tas nav nekāds saimnieks.

LTT 16066 J. Atteka, Nīca

Ķekatu dienā vajaga lēkt ķekatās un paņemt lielu, garu kadeģi un kadeģa galā vajaga uzstiet kādu linu sauju, tad to gadu būs lieli lini.

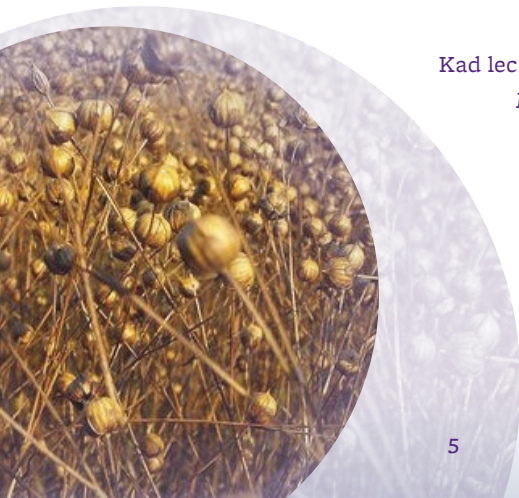
LTT 16067 M. Ķaupelis, Nīca

Cūkas kājiņas jāvēra par ķekatām.

LTT 16068 K. Lielozols, Nīca

Kad lec ķekatās, tad aug gari lini.

LTT 16069 K. Lielozols, Nīca.

Linu pogaļas
līnīni – nīceniņu izloksnē

KAS IR ŅEKATAS?

Ņekatās lēkšana Nicā un Otaņķos ir pavasara maskošānās tradīcija. Tā ir saistīta ar Meteni februārī, kad debesīs pilnmēness – dienu, kad lācis griežas uz otriem sāniem un sākas jauns saimnieciskais gads.

Maskoti jaunieši, īpaši puīši, Ņekatās lec Pelnu dienas priekšvakarā, vienmēr otrdienā. Maskotas meitas, sievas ar bērniem, īpaši saimnieces, zvārguļiem skanot, kamanās brauc ciemos pie radiem un pazīstamiem pašā Pelnu dienā – trešdienā.

Ar skatu uz pavasari aktualizējas auglības tēma. Maskas lēkā, laistās ar ūdeni, daudz smejas.

Latviešu tradicionālo masku, tostarp Ņekatu izskats un darbošanās rāda, ka šādi personāži nav piederīgi ikdienas pasaulei. Lai gan masķu tradīcijas uzturētāji ir paši cilvēki, tomēr tēli, ko viņi demonstrē rituālajās darbībās, ir citas, viņiem svešas telpas iemītnieki. Uz to norāda pašu maskoto skaidrojumi, viņiem ierodoties lauku sētā. Ņekatas dziesmā vēsta, ka viņas pusģadu vai trīs ģadi gulējuģas vai sēdējuģas avota malā (LFK 1955, 743, LFK 527, 14165, LFK 527, 14986). Pēc Anģa Lerha-Puģķaiģa skaidrojuma, Ņekatas simbolizē māģas labos ģarus, kas ir svarīgi sievietēm, saimniecēm.

Par Ņekatu dienas svinību paraģām kāds Nicas saimnieks raksta “Līepāģas Pasteniekā” 1878. ģadā tā: “Ņekatu dienu pie mums sauc

par iegavēņa trešdienu, kas ir diža izpriecas diena, visvairāk sievām. Tās tad lec no vienas sētas uz otru un pašas tiek sauktas par ķekātām. Rokā viņām ir žagari un kadiķi. Vienās pašās mājās dažām reizēm tā ielec pa desmit sievām kopā. Ielēkušas, tās teic, lai augot gari lini un baltas aitiņas un dzied īpašas ķekatu dziesmas. [...] Ķekatas uzņem ar to labāko, kas namamātei atgadās, bet par visām lietām nedrīkst trūkt novārītu sivēna kāju, kuras tad arī šai dienai tiek tau-pītas. Arī visiem nama ļaudīm jeb māju saimei šai dienā dod ēdienu kā pa svētkiem, tāpēc arī ķekatu dienu visi gaida kā īstus svētkus.”

KĀ PĀRĢĒRTIES PAR ĶEKATNIEKU?

“Tad ņem nodarinātu eglīti cilvēka garumā, ar kuplu zaru pušķi galotnē, eglītes zarus piekar ar zvārguļiem, kriņģeļiem, dažā iesien vēl sukteni – mazu, plakanu butelīti sīvā. Tāda eglīte ir līdzī katram ķekatniekam. Lecot to vicina vai iesit kādam, kam grib izrādīt laipnību. Ar šo zaru, satiekoties uz ceļa diviem ķekatu bariem, vajadzības gadījumā izkaujas,” teikts kādā 1818. gadā Nīcā pierakstītā tradīcijā.

19. un 20. gadsimtā no vietējiem zināms, ka “eglīte” ir kadeģis (parastais paeglis (*Juniperus communis*). Savukārt par masku nīcenieki un otaņķnieki nebēdā – tas būs kaut

kas, pēdējā brīdī maskai pielāgots, piemēram, kažoks uz otru pusi noderēs vienmēr. Kad esi pārgērbies par ķekatu, Tu vairs neesi Margrieta, Anna vai Andrējs, Tu esi auglības, svētības un veiksmes nesējs. Tu uzvedies skaļāk, drosmīgāk, dziedī, danco, jokojies, baksti ar kadeģi katram, kam vēli labu veselību un izdošanos. Tikai ķekatām noslēdzoties, kad maskas noliktas un nākamajā dienā mazliet vairāk jāatpūšas, apjaut, ka esi pats kļuvis vēl apmierinātāks ar dzīvi, nekā, ja būtu sēdējis mājās. Un arī pēc tam gads rit raitāk un veiksmīgāk.

KĀPĒC JĀLEC ĶEKATĀS?

Ķekatās jālec visa laba vairošanai – ražas vairošanai, veiksmes piesaistīšanai un dzīvespriekam. Ja mājās ielēkušas ķekatas, vietējo vidū valda uzskats, ka tas nes svētību jaunajam darba cēlienam. Nobirušās kadeģu skujujas, piestaigātā grīda tiek uzskatīta par teju svētu. Ķekatu diena nes vilšanos, ja mājās šogad ķekatas nav ielēkušas. Tomēr par visiem vairāk veiksmi savai sētai piesaista tieši tas, kurš pats lēcis ķekatās.

KAS JĀDARA?

Lai būtu jautri, jābūt svētku situācijai. Tiem, kas maskojas, jāzina savi rituāli, arī tiem, kas uzņem, jābūt gataviem saspēlei. Maskošānās nav priekšnesums, tur ir jāiesaistās, jādarbojas līdzi.

Kas jādara **ķekatniekiem**:

- Jāmaskojas, lai nevar pazīt,
- jāpuško kadeģis,
- jāzina, ko dziedāt, kad ielēksi mājā,
- jāapbrīno saimnieku māja, ļaudis un čaklums,
- jāsabada mājinieki ar kadeģiem,
- jāzog. Patiesībā uzdevums ir slepus pārvietot priekšmetus mājā, tiem netipiskā vietā,
- jāuzvedas neierasti sev, tai skaitā skaļi un droši,
- jāsola saimniekiem visādi labumi nākamajā gadā,
- brangi jācienājas un šādi tādi kārumi jāiemet kulē līdzņemšanai,
- jāaicina mājiniekus lekt līdzi.

Kas jādara **mājiniekiem**:

- Jāatver durvis līdz galam,
- jāpieskata, lai māja tīra un kārtīga,
- jāsarūpē cienasts un bagātīgi jācienā ķekatas,
- rūpīgi jānoglabā viegli pārvietojamas mantas no redzesloka,
- nav jāpārdzīvo par piebradāto istabu,
- nav jāapvainojas par ķekatu dziesmām,
- nav jāsatraucas par pazudušām mantām, tās noteikti atradīsies,
- jāļaujas ķekatu pērienam,
- jāmeklē piemērots apģērbs un jālec līdzi,
- jābauda ķekatu enerģija.

Jānis Banazis lec ķekātās /
bukos. Mežgale.

Materiāla sagatavošanā izmantota Aīdas Rancānes publikācija “Ar senču kultu saistītās maskošānās tradīcijas Latvijā”, Aigas Kalves “Latvijas Avīzes” 2017. gada 24. decembra raksts “Maskošānās Ziemassvētkos. Kāpēc cilvēkiem tā patīk un ko darīt masku vakarā”, 2015. gada 15. februāra Evijas Haukas “Patiesā dzīve” raksts “Maskas un maskošānās – logs uz viņpasauli. Mistika latviešu dzīvē”, kā arī Alīdas Vārnas un Leldes Jagminas “Nīcas un Otaņķu pagastu tautasdziesmu krājums”.

Materiālu sagatavoja Solveiga Kūlaine un Lelde Jagmina.

1. Ai, nama māmīna, dar' duretīnas

Ai, nama māmīna,
Dar' duretīnas,
Çekatas atbrauca ar vezumīnis:
Ar miežis, ar rudzis,
Ar kumelīnis.

Kas tur(a) rībina uz istubīnu?
Çekatas dancina sav's kumelīnus.
Apkaltas kājīnas, līdz zemi krētes.

Ja jūs iekšā nelaidīs,
Aizkrāmēsīm nama dur's.

Labvakaru, saimēniece,
Vai gaidīji çekatīn's?
Ja gaidīji çekatīnas,
Atver durvis līdz galam.

Labvakaru, Dievs palīdz'
Šij vietā(i), šij vietā.
Jo bagāti, jo raženi
Kā pērnāji palikāt!

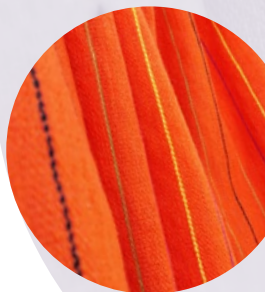
2. Paskatiesi, saimeniece, kādas košas ķekatiņ's

Paskatiesi, saimeniece,
Kādas košas ķekatiņ's!
Citai bija vācu svārki,
Citai – vācu valodīn.
Citai bija zīda svārki,
Citai bija sudrabīn'.

Ķekatu tēvam(i) tērauda bikses,
Ķekatu māmīni vara lindrucīnis.
Ķekatu tēvami trīs labas lietas –
Pīpes rags, tabakmaks, zēveļkastīns kabatā.

Ķekatu tēvam(i) vēl trīs lietas –
Perdamas, lecamas, sagrašināmas,
Tā pati dīsele no veca praula.

Nicas brunči –
lindruks

3. Ai, nama māmīna, tav' jaukumīnu

Ai, nama māmīna, tav' jaukumīnu,
Glāž' tavis namīnis, glāž' istubīna.
Sudraba slotīnu plānīnu slauka,
Dimanta sietīnu muižlīšus nese,
Vēl tēvs dēstīja ābeļu dārzu.

Sudrabu laistīta tā istubīna,
Sklīd manas kājīnas,
Ķekatās lecot.

Netīšāmi es ielēcu
Saimenieces istubā,
Balta grīda izmazgāta,
Skujinām(i) izkaisīt'.

4. Kavājat īlenus, kavājat susekļus

Kavājat īlenus,
Kavājat susekļus,
Ķekatu barā(i)
Rāvēji ļaudis.

Ķekatu bērniem(i)
Pinkainas galvas,
Susekļa vajaga
Galvīnas sukāt.

Ai, svešās(i), ķekatīnas,
Negriež manu audeklīn'.
Man bij' grūti jāstrādā
Linu vērptu audeklīnu.

Eit' bērniņi klausīties(i),
Kas namāi rībināja.
Blusa kūla circenīti
Pie matīna turēdam'.

Kādus ērmus es redzēju
Svešas zemes staigājot:
Cūkai ragi, vistai pupi,
Aunam segli mugurā.

Cūkīna diet gāja, rindīna pakaļ.
Paši cūkas šūtas kurpes, suvē-
niem(i) zābacīn'.

Satiku cūkīnu rindīnu vedam:
Piecas cūkas, seši vepri, kas to
sīku suvēnīn'.

Cūkīna, māsīna, mēs abas godā:
Tu sēdēji uz galdīna,
Es – galdīna galīnā.

5. Ne gaļas labada ķekātās lēcu

Ne gaļas labada ķekātās lēcu –
Linīnu labada, balt' avetiņu.
Ķekātā, ķekātā, lēksim kāļu dārzīnā,
Lai aug kāļi kāpostīni, rūtainām(i) lapīnām,
Rūtainām lapīnām, apaļām(i) galvīnāmi.

Parādi tēvīni, kur linu druva,
Lai vara ķekatas zālīti izmīt.
Linīni druvā(i), zālīte – ežā
Zied pupas, zied zirņi
Sudraba ziedis.

Ai, miezim, ai, rudzim
Pelēki ziedi.

Es tai nama saimēniecei
Dižu prieku pasaciš':
Duj' laivīnas jēru nāce,
Trešā maģu suvēnīn'.
Sasāgrieza ķekātīnas istubīnas dubenā;
Sāgriez, Dievīn, rudzus miežus
Saimēnieka druvīnā.

cūku kājiņas –
cimboļi

6. Ai, ciema tēvīni, tav' slinku puīšu

Ai, ciema tēvīni,
tav' slinku puīšu:
Stallī bēri kumelīni
Trīs dienīnas neēduš',
Trīs dienīnas neēduši,
Trīs dienīnas nedzēruš',
Trīs dienīnas nedzēruši,
Žurki auses nograuzuš'.

Slinki puīši, negulati,
Eit' raugāt(i) zirgu stalli:
Ķekatīnas ielaidušas
Stallī bērus kumelīn's.
Slinkas meitas, negulati,
Eit' raugāt(i) govju stalli:
Ķekatīnas ielaidušas
Stallī raibas raibalīn's.
Slinkas sievas, negulati,
Eit' raugāt(i) avju stalli:
Ķekatīnas ielaidušas
Stallī baltas avetīn's.

Ejat ļaudis skatīties(a),
Man notika brīnumīns:
Man cūkīna ālavīna,
Kuilim pieci suvēnīn'.

7. Šņaukā māte, šņaukā meita

Šņaukā māte, šņaukā meita
Nav ko doti ķekatām.
Pašas gaļu apēdušas
Kauli vien tik palikuš'.
Neko nelīdz šņaukāšana,
Liec tik galdā šņukurīt.

Saimeniece lieljās(i)
Pieci vepri uz istab',
Atlēkušas ķekatīnas
Nav neviena kumāsīn'.

Saimeniece nosabija
Villas smaku saoduse:
Sagruzdējis lindrucīnis
Ķekatīnu vakarā.

Lai duršu, kur duršu,
Durš` krāsnes podā.

cūkas šņukurs -
šņukurīts

8. Ciemā lēcu ķekatās

Ciemā lēcu ķekatās(i),
Auna galva padusē.
Ja ciemā nemiēlava,
Grauzīš' savu auna galv',
Grauzīš' savu auna galvu,
Plānīnā(i) tupēdam'.

Ķekatās(i) laisdamiesa
Trīs kulītes apsakāru:
Vienā rudzi, otrā mieži,
Trešā gaļas gabalīn'.
Pasaki, mēllace,
Kur liki gaļu?
Klētī plauktā,
Krustīns virsū.

9. Maksājati, saimenieki

Maksājati, saimenieki,
Manu dziesmu dziedājumu:
Jums bij' labi klausīties(a)
Man – rīklīte deldējama.

Sasaproti, saimeniece,
Ķekatīnas pacienāt:
Ielej saldu alutīnu
Sudrabīna biķerī.

Protu, protu, redzu redzu,
Mielos mani saimeniec':
Ir(a) alu darījuse,
Suvēniņu pakāvuse.

Visi mani lupatīni
Cilātiesi cilājās:
Redzu pašu saimenieku
Sarkangalvi nēsājam.

10. Kā, ciemiņi, izbrūvēji

Kā, ciemiņi, izbrūvēji
Tādu saldu alutīnu?
Pirmie rudzi, pērnīe mieži,
Āzpērnāj(i) apeniši,
Āzpērnāj(i) apeniši,
Treju diķu ūdentīns.
Tur man tika alu dzert,
Kur lustīga saimeniec':
Kā bitīte vīteroja,
Ķekatīnas mielodam'.

Izsukāju savu bārdu,
Salāpīju kažocīn',
Iesalaidu ķekatās(i)
Alutīnu sadzerties.

Ko vētišu, kad nav vēja
Ko dziedāšu, nedzērus',
Kad būs vēji, tad vētišu,
Kad piedzeršu, tad dziedāš'.

Jem iekšā, kas priekšā,
Tas tev skādi nedarīs,
Ja rītā(i) kas kaitēs,
Tad es tevi zālinēšu.
Bij' manā(i) kabatā
Trejdevīnas notes zāles.

Nu es biju tā dzēruse,
Kā vakar dzīrusēs:
Vīrīns manas kājas āva,
Kalpīns tina sietavīn's.

11. Trīs gadus gulēju avota malā

Trīs gadus gulēju avota malā,
Ķekatu dienīnu gaidīdama.
Ķekatu dienīna atčapatāja
Gar manu namīnu, gar istubīnu.
Ai, jel mani mēļi svārki,
Plandāties(i), plandāties,
Sen uz vārdi gulējuši,
Šīs dienīnas gaidīdam’.

Ķekatā, ķekatā, melli krekli mugurā,
Kā būs mums, nabagiem,
Lielas dienas sagaidīt?
Kad atnāks Liela diena,
Tad uzvilkšu baltu kreklu.

12. Projām lēkšu, nepalikšu

Projām lēkšu, nepalikšu,
Te nav mana mājas viet'.
Te nav mana mājas vieta,
Te nav mana arājīn'.

Kupāta kupāja aunīna villa;
Tā lai kupāja nama saimiece.
Parādi, māmīna, kur nama dures,
Lai vara ķekatas projām(i) iet(i).

Ar Dievīnu paliekati,
Jūs, godīgi saimieņk',
Ar Dievīnu paliekati,
Ar godīnu dzievājat.

Ķekatām nevajag uguni dot(i),
Ķekatām pašām ir šķiltava līdzī.
Ķekatām nevaj'ga gaismīni rādīt,
Ķekatām pašām ir gaismīna līdzī.